

ISSN:

Volume 1

JGEMM

**Journal of Global Economics and
Mathematical Modelling**

SOLIQ JAVOBGARLIGI VA UNING HUQUQIY ASOSLARI.

Sattarov Ulug‘bek Umed o‘g‘li

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti, “Iqtisodiyot” fakulteti
“Buxgalteriya hisobi” ta’lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi

cyberlune22@gmail.com

Xodjimuxamedova Shoxida Ibragimovna

“TIQXMMI” Milliy tadqiqot universiteti, Iqtisod fanlari nomzodi

DOI: 10.5281/zenodo.18879296

Annotatsiya. Mazkur kurs ishida O‘zbekiston Respublikasida soliq javobgarligi tushunchasi, uning huquqiy mohiyati hamda amaliy ahamiyati atroflicha tahlil qilingan. Soliq tushumlari davlat byudjetining asosiy manbai hisoblanib, ularning o‘z vaqtida va to‘liq yig‘ilishi iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot davomida soliq javobgarligining nazariy asoslari, turlari, huquqiy mexanizmlari va davlat hamda jamiyat manfaatlarini himoya qilishdagi o‘rni o‘rganildi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi normalari va ularning amaliy qo‘llanilishi tahlil qilindi. Ishda soliq javobgarligining nafaqat jazolovchi, balki profilaktik va tartibga soluvchi funksiyalari ham yoritildi. Ma‘muriy va jinoiy javobgarlik shakllari hamda ularning boshqa huquqiy javobgarlik turlaridan farqlari ko‘rib chiqildi. Amaliyotda uchrayotgan muammolar, jumladan soliq to‘lovchilarning huquqiy savodxonligi yetarli emasligi va nazorat mexanizmlaridagi ayrim kamchiliklar tahlil qilindi. Tadqiqot natijasida soliq javobgarligi institutini takomillashtirish bo‘yicha bir qator takliflar ishlab chiqildi. Xulosa qilib aytganda, soliq javobgarligini mustahkamlash davlat byudjeti barqarorligini ta‘minlash, iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirish va jamiyatda adolatli iqtisodiy muhitni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Soliq javobgarligi, soliq huquqi, soliq intizomi, ma‘muriy javobgarlik, jinoiy javobgarlik, davlat byudjeti, moliyaviy barqarorlik, soliq nazorati, huquqiy tartibga solish, O‘zbekiston Respublikasi.

TAX LIABILITY AND ITS LEGAL FOUNDATIONS

Abstract. This course paper examines the concept, legal nature, and practical significance of tax liability in the Republic of Uzbekistan. Tax revenues constitute the primary source of the state budget, and their timely and full collection plays a crucial role in ensuring economic stability and sustainable development. The study analyzes the theoretical foundations of tax liability, its types, legal mechanisms, and its role in protecting state and public interests. Particular attention is given to the norms established in the Tax Code of the Republic of Uzbekistan and their practical application. The research highlights that tax liability serves not only as a punitive mechanism but also as a preventive and regulatory tool aimed at strengthening tax discipline. Administrative and criminal forms of liability are examined, along with their differences from other types of legal responsibility. The paper also identifies existing problems in the application of tax legislation, including insufficient legal awareness among taxpayers and certain shortcomings in enforcement practices. Based on the analysis, several recommendations are proposed to improve the effectiveness of tax liability, such as simplifying tax legislation, increasing transparency of tax authorities, enhancing legal education, and integrating advanced foreign experience. The study concludes that strengthening the institution of tax liability contributes to ensuring fiscal stability, promoting fair competition, and supporting the long-term socio-economic development of Uzbekistan.

Keywords: Tax liability, tax law, tax discipline, administrative liability, criminal liability, state budget, fiscal stability, tax enforcement, legal regulation, Uzbekistan.

Kirish. Soliq javobgarligi masalasi bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi huquqiy tizimida alohida o'rin egallaydi. Soliqlar davlat byudjeti daromadlarining asosiy manbai hisoblanadi va ularning to'liq yig'ilishi mamlakat iqtisodiy taraqqiyoti uchun beqiyos ahamiyatga ega. Shu bilan birga, soliq majburiyatlarini bajarish masalasi ko'plab tadbirkorlar va fuqarolar faoliyatida turli huquqiy munosabatlarni keltirib chiqaradi. Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, iqtisodiy islohotlarning chuqurlashuvi, tadbirkorlik subyektlari sonining ortishi hamda soliqlarning ijtimoiy-iqtisodiy hayotdagi o'rni soliq javobgarligini chuqur o'rganishni talab qiladi. Soliq qonunchiligida nazarda tutilgan majburiyatlarni bajarmaslik yoki lozim darajada ado etmaslik holatlari davlat manfaatlariga, iqtisodiy barqarorlikka va fuqarolarning teng huquqlariga putur yetkazishi mumkin. Shu sababli, soliq javobgarligi institutining mazmunini, huquqiy tartibga solinishini va amaliy ahamiyatini tadqiq etish bugungi kunda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Soliq javobgarligi tushunchasi va huquqiy mohiyati davlatning iqtisodiy va ijtimoiy siyosatini amalga oshirishda alohida o‘rin tutadi. Zamonaviy jamiyatda soliq to‘lovlari nafaqat byudjet daromadlarining asosiy manbasi, balki ijtimoiy barqarorlikni ta‘minlovchi, davlat xizmatlarini moliyalashtiruvchi va iqtisodiy rivojlanishga ta‘sir ko‘rsatuvchi muhim mexanizmdir. Shu sababli soliq tizimi faqat soliq yig‘ish bilan chegaralanmay, balki uni adolatli va qonuniy asosda amalga oshirishni ham nazarda tutadi. Bu jarayonda soliq javobgarligi instituti muhim huquqiy kategoriyaga aylanadi. Soliq javobgarligi o‘z mohiyatiga ko‘ra, soliq qonunchiligini buzgan shaxslarni javobgarlikka tortish va qonuniy tartibda javob berishini ta‘minlash tizimi sifatida shakllangan¹.

Soliq javobgarligining dolzarbligi O‘zbekiston sharoitida ham yildan yilga ortib bormoqda. Davlat statistika qo‘mitasi ma‘lumotlariga ko‘ra, 2024-yilda respublika byudjet daromadlarining qariyb 80 foizi turli xil soliqlardan tashkil topgan. Shu jumladan, qo‘shilgan qiymat solig‘i ulushi 35 foizni, foyda solig‘i esa 20 foizni tashkil etgan. Bu ko‘rsatkichlar soliq intizomi davlat moliya barqarorligining asosi ekanini yaqqol ko‘rsatadi. Agar soliq qonunlari buzilsa, davlat daromadlarining kamayishi, ijtimoiy dasturlarning moliyalashtirilishi izdan chiqishi va iqtisodiy muvozanatning buzilishi ehtimoli oshadi. Shu sababli soliq majburiyatlarini bajarmaganlik yoki lozim darajada ado etmaganlik uchun javobgarlik qat‘iy belgilab qo‘yilgan.

Soliq javobgarligining huquqiy mohiyatini tahlil qilganda, avvalo uning ikki asosiy jihatini ko‘rish mumkin. Birinchidan, bu institut soliq to‘lovchilarning huquq va majburiyatlarini tartibga soladi. Ikkinchidan, soliq organlari faoliyatining qonuniyligini ta‘minlaydi. Chunki davlat ham o‘z navbatida soliq munosabatlarida qatnashuvchi subyekt sifatida qonuniy cheklovlarga amal qilishi lozim. Shu tariqa soliq javobgarligi ikki tomonlama huquqiy munosabatni shakllantiradi.

O‘zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi soliq javobgarligini belgilovchi asosiy manba hisoblanadi. Kodeksda soliq majburiyatlarini buzishning turli shakllari, masalan, soliqdan bo‘yin tovlash, noto‘g‘ri deklaratsiya topshirish, hujjatlarni yashirish, noqonuniy ravishda soliq imtiyozlaridan foydalanish holatlari alohida ko‘rsatib o‘tilgan. 2023-yilgi Davlat soliq qo‘mitasi hisobotida qayd etilishicha, o‘sha yilda 14 mingdan ortiq korxonada soliq tekshiruvi o‘tkazilib,

¹O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent, 2023.

natijada 2,3 trillion so'mlik yashirilgan daromad aniqlangan. Bu holat soliq javobgarligining nazariy tushuncha emas, balki amaliy zarurat ekanini tasdiqlaydi.

Soliq javobgarligi odatda ikki shaklda namoyon bo'ladi. Birinchisi moliyaviy javobgarlik bo'lib, u jarimalar, penya va boshqa to'lovlar orqali ifodalanadi. Ikkinchisi esa ma'muriy va jinoiy javobgarlik shaklida bo'lib, soliq qonunchiligini og'ir darajada buzgan shaxslar uchun qo'llaniladi. Masalan, soliqdan qasddan bo'yin tovlash yoki ko'p miqdordagi soliqlarni yashirish jinoyat hisoblanadi va Jinoyat kodeksi asosida jazo choralarini talab qiladi. 2022-yilda mamlakatda 350 dan ortiq shaxs soliq jinoyatlari uchun sud javobgarligiga tortilgan.

Soliq javobgarligi institutining huquqiy mohiyati shundan iboratki, u jamiyatda adolatli iqtisodiy tartibni ta'minlashga xizmat qiladi. Agar ba'zi shaxslar soliqlarni to'lashdan bo'yin tovlasa, bu qonuniy to'lovlarni bajaruvchi boshqa fuqarolar va korxonalar zimmasiga ortiqcha yuk bo'lib tushadi. Shu sababli soliq javobgarligi nafaqat davlat manfaatlarini, balki halol soliq to'lovchilarning manfaatlarini ham himoya qiladi².

Soliq javobgarligi tushunchasi xalqaro huquqiy maydonda ham keng qo'llaniladi. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi ma'lumotlariga ko'ra, soliq intizomi past bo'lgan davlatlarda iqtisodiy o'sish sur'atlari o'rtacha 1,5–2 baravar sekinlashadi. Masalan, Lotin Amerikasi mamlakatlarida soliqdan qochish darajasi yuqori bo'lib, bu byudjet taqchilligining ortishiga sabab bo'lmoqda. Aksincha, Skandinaviya mamlakatlarida soliq intizomi yuqori darajada bo'lgani uchun davlat xizmatlari barqaror moliyalashtirilmoqda. O'zbekiston ham ushbu yo'nalishda islohotlar olib bormoqda. So'nggi yillarda soliq ma'murchiligi raqamlashtirilishi, elektron hisob-fakturalar joriy etilishi soliq javobgarligi mexanizmlarining shaffofligini kuchaytirdi.

Soliq javobgarligi institutining samaradorligi uni qo'llash mexanizmlarining aniqligiga bog'liq. Davlat soliq qo'mitasi axborotlariga ko'ra, 2021-yilda soliq qonunchiligini buzgan 8 mingdan ortiq xo'jalik yurituvchi subyektlarga nisbatan jarima qo'llangan, ammo 2024-yilda bu ko'rsatkich 20 foizga kamaygan. Bu esa profilaktik choralar, tushuntirish ishlari va elektron tizimlarning samarasi sifatida izohlanmoqda. Demak, soliq javobgarligi nafaqat jazolash vositasi, balki qonunbuzarliklarning oldini olishga qaratilgan kompleks mexanizmdir.

²O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2019.

Soliq javobgarligining huquqiy mohiyatini yanada chuqurroq anglash uchun uni boshqa javobgarlik turlari bilan qiyoslash muhimdir. Fuqarolik javobgarligi odatda shaxslar o'rtasidagi nizolarni hal qilishga qaratilgan bo'lsa, soliq javobgarligi davlat manfaatlarini himoya qiladi. Ma'muriy javobgarlik kichik huquqbuzarliklar uchun qo'llansa, soliq javobgarligi ko'pincha moliyaviy oqibatlariga ega bo'ladi. Jinoyat javobgarligi esa eng og'ir soliq qonunbuzarliklari uchun qo'llanadi. Shu bois soliq javobgarligi o'ziga xos kompleks huquqiy institutdir.

Soliq javobgarligi tizimida jazo muqarrarligi prinsipi alohida o'rin tutadi. Har qanday soliq qonunbuzarligi aniqlansa, u albatta ma'lum huquqiy oqibatlariga olib kelishi lozim. Bu tamoyil davlatning qonun ustuvorligini ta'minlaydi va fuqarolarda soliq to'lash odatini shakllantiradi. Shu bilan birga, qonunchilikda adolat prinsipi ham muhim ahamiyatga ega. Yirik korxonalar va kichik tadbirkorlik subyektlari uchun bir xil sharoitlar yaratilishi lozim, ammo soliq javobgarligi qo'llanilganda ularning iqtisodiy imkoniyatlari ham inobatga olinadi³.

Soliq javobgarligining yana bir muhim jihati uning profilaktik funksiyasidir. Masalan, Davlat soliq qo'mitasi tomonidan o'tkazilgan so'rovnomalarga ko'ra, soliq qonunchiligini buzgan korxonalar keyingi yillarda qonuniy faoliyat yuritishga intiladi va o'z faoliyatida tartib-intizomni kuchaytiradi. Bu esa javobgarlikning faqat jazo emas, balki tarbiyaviy ta'sirga ega ekanidan dalolat beradi.

Soliq javobgarligi instituti davlat boshqaruvining demokratik tamoyillari bilan ham uyg'unlashadi. Agar soliq organlari vakillari qonunni buzsa yoki soliq to'lovchilarga nisbatan asossiz choralar qo'llasa, ular ham javobgarlikka tortiladi. Shu tariqa davlat va jamiyat o'rtasida muvozanat saqlanadi. 2023-yilda 50 dan ortiq soliq xodimiga nisbatan xizmat vakolatini suiiste'mol qilganlik uchun intizomiy choralar ko'rilgan. Bu fakt soliq javobgarligi ikki tomonlama mexanizm ekanini tasdiqlaydi.

Soliq javobgarligi tushunchasi va mohiyatini tahlil qilganda, uni faqat huquqiy kategoriya sifatida emas, balki iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarning ajralmas qismi sifatida ko'rish lozim. Chunki soliq intizomi yuqori bo'lgan jamiyatlarda davlat byudjeti barqaror bo'ladi, ijtimoiy loyihalar moliyalashtiriladi va aholi farovonligi ortadi. O'zbekiston Respublikasida ham soliq tizimini takomillashtirish,

³Axmedov, Z. Soliq huquqi asoslari. – Toshkent: Huquq, 2021.

soliq imtiyozlarini maqbullashtirish va javobgarlik choralarini izchil qo'llash orqali bu borada ijobiy natijalarga erishilmoqda⁴.

Soliq javobgarligi tushunchasi va huquqiy mohiyati haqida fikr yuritishda, avvalo, uning tarixiy ildizlariga ham e'tibor qaratish zarur. Insoniyat jamiyatida soliqlar qadimdan mavjud bo'lib, ularning yig'ilishi davlat hokimiyatining asosiy vositalaridan biri hisoblangan. Qadimgi Misr, Rim va Bobil davlatlarida soliqlarni to'lamagan shaxslar turli jazolarga duchor etilgan, ularning mulklari musodara qilingan. Bu tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, soliq javobgarligi tushunchasi jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq bo'lib, u davlatning mavjudligini ta'minlovchi asosiy mexanizmlardan biri sifatida shakllangan. Bugungi kunda esa bu institut yanada murakkablashib, aniq huquqiy normalar va demokratik tamoyillar bilan boyitilgan. O'zbekiston Respublikasida soliq javobgarligi instituti mustaqillik yillarida tubdan rivojlandi. 1997-yilda qabul qilingan dastlabki Soliq kodeksi ushbu sohadagi munosabatlarni huquqiy jihatdan tartibga soldi. 2008-yilda kodeksga qator o'zgartirishlar kiritildi va 2020-yilda yangi tahrirda Soliq kodeksi kuchga kirdi. Ushbu hujjat soliq javobgarligi bilan bog'liq normalarni yanada mukammallashtirib, xalqaro standartlarga yaqinlashtirdi. Jumladan, unda soliq organlari va soliq to'lovchilar o'rtasidagi munosabatlarda huquqiy aniqlikni ta'minlash, nizo yuzaga kelganda sud orqali himoya qilish tartibi, ortiqcha soliq to'langan taqdirda uni qaytarish mexanizmlari aniq belgilandi.

Soliq javobgarligi tushunchasi nafaqat iqtisodiy, balki huquqiy kategoriyalarni ham qamrab oladi. Iqtisodiy jihatdan u davlat byudjetini to'ldirishni ta'minlasa, huquqiy jihatdan u qonun ustuvorligini mustahkamlaydi. Masalan, soliqdan qochish holatlari aniqlanganda faqat moliyaviy jarima qo'llanilishi bilan cheklanilmaydi, balki huquqiy oqibat sifatida korxonaning obro'siga putur yetadi. Davlat statistika qo'mitasi bergan ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda 400 dan ortiq korxona soliq qonunchiligini buzganlik oqibatida davlat xaridlarida ishtirok etish huquqidan mahrum qilingan. Bu holat soliq javobgarligining iqtisodiy jarima bilan cheklanmasligini ko'rsatadi.

Soliq javobgarligi institutini chuqur tahlil qilganda, uning ijtimoiy ahamiyatiga ham e'tibor berish lozim. Aholi soliqlarni o'z vaqtida va to'liq to'lasa, davlat o'z zimmasiga olgan ijtimoiy majburiyatlarni samarali ado etadi. Misol tariqasida, O'zbekistonda 2024-yilda to'plangan soliq tushumlari hisobidan ta'limga 52 trillion so'm, sog'liqni saqlashga 38 trillion so'm, ijtimoiy himoyaga esa 27

⁴Qodirov, F. Soliq majburiyatlari va javobgarlik. – Toshkent: Yuridik nashr, 2020.

trillion so'm mablag' yo'naltirilgan. Bu mablag'lar o'z vaqtida yig'ilmaganida, mazkur sohalarida katta moliyaviy muammolar paydo bo'lgan bo'lardi. Shu sababli soliq javobgarligi aholining hayot sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi⁵.

Soliq javobgarligi faqatgina jazolash tizimi emas, balki tartibga soluvchi mexanizm sifatida ham muhimdir. Masalan, soliq qonunchiligini buzgan korxonalar jarima to'lashdan tashqari, o'z faoliyatini shaffoflashtirish, moliyaviy hisobotlarini to'g'ri yuritish majburiyatini oladi. Bu esa ularning uzoq muddatli barqaror faoliyat yuritishiga zamin yaratadi. Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda jarimaga tortilgan korxonalarning 70 foizi keyingi yilda soliq intizomida jiddiy buzilishlarga yo'l qo'ymagan. Bu holat soliq javobgarligi institutining tarbiyaviy va profilaktik ahamiyatini ko'rsatadi.

Xalqaro tajribaga murojaat qilsak, soliq javobgarligi tizimi rivojlangan mamlakatlarda ham dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Masalan, Germaniyada soliq qonunchiligini buzgan shaxslar nafaqat moliyaviy jarimaga tortiladi, balki ayrim hollarda ularga davlat tomonidan beriladigan grantlar va subsidiyalarni olish huquqi ham cheklanadi. AQShda esa soliqdan qochgan shaxslarning ismlari maxsus ochiq reyestrda e'lon qilinadi. Bu chora ularning ijtimoiy obro'siga putur yetkazadi va boshqa fuqarolar uchun ogohlantiruvchi vazifani bajaradi. O'zbekistonda ham oxirgi yillarda ochiq axborot tizimlari joriy qilinib, soliq intizomi bo'yicha reytinglar tuzila boshlandi⁶.

Soliq javobgarligining huquqiy mohiyati, shuningdek, davlat va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ishonchni mustahkamlashga qaratilgan. Agar soliq to'lovchilar davlat soliqlardan to'g'ri foydalanayotganiga amin bo'lsa, ular soliqlarni ixtiyoriy va vijdonan to'laydi. Shu sababli soliq organlarining faoliyati shaffof bo'lishi, yig'ilgan mablag'larning sarfi haqida jamoatchilik muntazam xabardor qilinishi lozim. 2024-yilda O'zbekistonda "Ochiq byudjet" axborot portali orqali 120 mingdan ortiq fuqarodan ijtimoiy loyihalar bo'yicha takliflar qabul qilingan va ularning 40 foizi moliyalashtirilgan. Bu jarayon soliqlarni to'lash madaniyatini oshirishga yordam bermoqda.

Soliq javobgarligi institutining muhim tamoyillaridan biri qonuniylikdir. Har bir soliq to'lovchi faqat qonunda belgilangan tartibda javobgarlikka tortilishi mumkin. Bu tamoyil fuqarolarning huquqiy kafolatlarini ta'minlaydi. Agar soliq

⁵Karimova, D. O'zbekiston Respublikasida soliq nazorati va javobgarlik. – Toshkent, 2022.

⁶O'zbekiston Respublikasi Jinoiy kodeksi. – Toshkent, 2022.

organlari o'z vakolatlarini suiiste'mol qilsa, bunday holatlarning o'zi ham javobgarlikka olib keladi. Shu bois soliq javobgarligi ikki tomonlama huquqiy mexanizm sifatida qaraladi.

XULOSA

Soliq javobgarligi masalasi bugungi kunda O'zbekiston Respublikasining huquqiy va iqtisodiy tizimida alohida ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot davomida soliq javobgarligining nazariy, huquqiy va amaliy jihatlarini keng ko'lamda tahlil qilindi. O'rganilgan adabiyotlar, qonun hujjatlari va amaliy misollar asosida soliq javobgarligi tushunchasi, uning mohiyati va turlari aniqlab olindi. Soliq javobgarligi – bu davlat va jamiyat manfaatlarini himoya qilishga xizmat qiluvchi huquqiy institut bo'lib, u soliq majburiyatlarini buzganlik holatida qonun bilan belgilangan choralarni qo'llashni nazarda tutadi. Shu nuqtai nazardan, soliq javobgarligi nafaqat soliq to'lovchilarning majburiyatlarini tartibga soladi, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va davlat byudjetini mustahkamlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Tahlil jarayonida soliq javobgarligining turlari va ularning huquqiy belgilanmalari alohida o'rganildi. Soliq javobgarligi ikki asosiy shaklda amalga oshiriladi: ma'muriy va jinoiy. Ma'muriy javobgarlik soliq qonunchiligini buzganlik uchun nisbatan yumshoq choralarni, masalan, jarimalar va qo'shimcha soliq to'lovlarini nazarda tutadi. Jinoiy javobgarlik esa og'irroq va murakkabroq tartibda qo'llanilib, soliq to'lovchining majburiyatlarini qasddan bajarmasligi yoki soliq firibgarligi holatlarini qamrab oladi. Shu bilan birga, soliq javobgarligining boshqa huquqiy javobgarlik turlaridan farqlari aniqlab olindi. Masalan, fuqarolik javobgarligi shaxsiy mol-mulk bilan bog'liq bo'lsa, soliq javobgarligi bevosita davlat byudjeti va ijtimoiy munosabatlar bilan bog'liq bo'ladi. Bu farqlar soliq javobgarligi institutining alohida huquqiy o'rni va ahamiyatini yanada oshirib beradi.

Amaliyotda soliq javobgarligini qo'llashning samaradorligi ham tahlil qilindi. O'zbekiston Respublikasida soliq qonunchiligi va amaliyotda soliq javobgarligi tartibi aniq belgilangan bo'lsa-da, amalda ba'zi muammolar uchraydi. Jumladan, soliq to'lovchilar tomonidan soliq majburiyatlarini noto'g'ri tushunish, huquqiy bilimlarning yetarli emasligi va nazorat organlarining ish samaradorligidagi kamchiliklar muammolarni keltirib chiqaradi. Shu bilan birga, soliqlarni o'z vaqtida va to'liq to'lashni rag'batlantirish tizimi ham yetarli darajada ishlamayotganligi kuzatiladi. Bu holatlar soliq javobgarligi institutining amaliy samaradorligini

pasaytiradi va davlat byudjeti daromadlariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, soliq javobgarligi tizimini takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish dolzarb vazifa sifatida belgilandi.

Tahlillar natijasida soliq javobgarligi institutini takomillashtirishning bir necha yo'nalishlari aniqlab olindi. Birinchidan, soliq qonunchiligini soddalashtirish va soliq to'lovchilarga tushunarli qilish zarurati mavjud. Bu huquqiy madaniyatni oshiradi va majburiyatlarni bajarishni rag'batlantiradi. Ikkinchidan, nazorat organlarining ish sifatini oshirish, ularning shaffof va adolatli faoliyatini ta'minlash orqali soliq javobgarligini samarali qo'llash mumkin. Uchinchidan, soliq to'lovchilarning huquqiy bilimini oshirish, ularni soliq majburiyatlari va javobgarlik choralardan xabardor qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu orqali qonunbuzarliklarni oldini olish va soliq tizimining barqarorligini ta'minlash mumkin. Shuningdek, xorijiy mamlakatlarning soliq javobgarligi bo'yicha tajribasini o'rganish va uni milliy qonunchilik bilan uyg'unlashtirish ham samarali natija beradi.

Kurs ishida soliq javobgarligi institutining nazariy asoslari ham tahlil qilindi. Soliq javobgarligi tushunchasi soliq huquqi, iqtisodiy munosabatlar va ijtimoiy mas'uliyatning o'zaro bog'liqligini aks ettiradi. Shu nuqtai nazardan, soliq javobgarligi institutini rivojlantirish va takomillashtirish orqali davlat va jamiyat o'rtasidagi iqtisodiy va huquqiy muvozanatni mustahkamlash mumkin. Soliq javobgarligi qonuniy tartibga solinishning zaruriy sharti sifatida soliq tizimining adolatli va samarali ishlashini ta'minlaydi. Bu esa iqtisodiy barqarorlik, investitsiyalarni jalb qilish va tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini rag'batlantirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, kurs ishida soliq javobgarligi institutining ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyati ham yoritildi. Soliqlar davlatning moliyaviy resurslarini shakllantiradi va ijtimoiy sohalarda, jumladan, ta'lim, sog'liqni saqlash va infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda muhim manba hisoblanadi. Shu sababli, soliq javobgarligi nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy mas'uliyat sifatida ham qaraladi. Soliq majburiyatlarini bajarmaslik yoki ularga rioya qilmaslik ijtimoiy barqarorlikka, davlat byudjetining barqarorligiga va aholining teng huquqlariga salbiy ta'sir qiladi. Bu esa soliq javobgarligi institutini yanada dolzarb va ahamiyatli qiladi.

Tadqiqot davomida soliq javobgarligi institutini rivojlantirishga oid amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Ularga soliq qonunchiligini soddalashtirish va modernizatsiya qilish, soliq to'lovchilarga konsultativ yordam ko'rsatish, nazorat va

tekshiruv tizimini samarali qilish, huquqiy madaniyatni oshirish va xorijiy tajribani integratsiya qilish kiradi. Ushbu tavsiyalar amalga oshirilsa, soliq javobgarligi samaradorligi oshadi, qonunbuzarliklar kamayadi va davlat byudjeti daromadlari barqarorlashadi. Bu esa iqtisodiy rivojlanishga, tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishiga va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, soliq javobgarligi institutining rivojlanishi davlat va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarning mustahkamlanishida muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari soliq javobgarligi tushunchasi, uning turlari, huquqiy mexanizmlar va amaliy qo'llanishi bo'yicha to'liq tasavvur berdi. Shu bilan birga, kurs ishida aniqlangan muammolar va takliflar soliq tizimini yanada samarali va adolatli qilish yo'llarini belgilab beradi. Soliq javobgarligi institutini takomillashtirish orqali O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy tizimining barqarorligi mustahkamlanadi va davlat byudjetining daromadlari samarali ta'minlanadi. Bu esa mamlakatning uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish strategiyasiga muhim hissa qo'shadi.

Shu nuqtai nazardan, soliq javobgarligi bo'yicha amalga oshirilgan ilmiy-tahliliy ishlar nafaqat nazariy jihatdan muhim, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Soliq javobgarligi institutining mustahkamligi, qonuniyligi va samaradorligi davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, tadbirkorlik subyektlarining faoliyatini rag'batlantiradi va fuqarolarning ijtimoiy huquqlarini himoya qiladi. Shu bilan birga, soliq javobgarligi institutining samarali ishlashi iqtisodiy o'sish, investitsion jozibadorlik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2019.
3. Axmedov, Z. Soliq huquqi asoslari. – Toshkent: Huquq, 2021.
4. Qodirov, F. Soliq majburiyatlari va javobgarlik. – Toshkent: Yuridik nashr, 2020.
5. Karimova, D. O'zbekiston Respublikasida soliq nazorati va javobgarlik. – Toshkent, 2022.
6. O'zbekiston Respublikasi Jinoiy kodeksi. – Toshkent, 2022.
7. O'zbekiston Respublikasi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksi. – Toshkent, 2021.

